

УДК 008

Виктор Петрович Бонев

БОЛГАРСКАЯ КУЛЬТУРА КАК ЧАСТЬ СЛАВЯНСКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА В ЕВРОПЕ И МИРЕ

Болгария является страной с очень богатой, многовековой историей и культурой. Болгарский народ внес большой вклад в культурную историю не только Европы и славянства, но и всего мира. Болгары являются носителями самобытной культурой. На первом месте стоит фольклор. Он настолько богат и живописен, что каждый, кто видел наше хоро (хоровод), слышал нашу песню или сказку был поражен их красотой и глубокой мудростью. Славянская азбука, созданная братьями Кириллом и Мефодием, – это олицетворение славянского духа и крылья творчества уникальной культуры, вобравшей в себя европейские и мировые традиции. Именно эта азбука лежит в основе Золотого века Симеона Великого, где творили Черноризец Храбр, Иоанн Экзарх и Константин Преславский, чьи произведения и ныне ничем не уступают многим другим.

Ключевые слова: национальные славянские культуры, Европа, мир, культурный туризм, культурно-историческое наследие.

Viktor Petrovich Bonev

BULGARIAN CULTURE AS A PART OF SLAVIC CULTURAL SPACE IN EUROPE AND WORLDWIDE

Bulgaria is a country with very rich history and culture that has existed for centuries on. Bulgarian people have given so much to the cultural history not only of Europe and the Slavs but also of the whole world. Bulgarians are proud carriers of the big culture. First, our contribution to the global culture is our folklore. It is so unique, rich and picturesque that anyone who has seen our local chain dance (horo), who has heard our songs or fairytales, has been struck by their beauty and deep wisdom. None of us could forget the Cyrillic alphabet created by the brothers of Cyril and Methodius. This gave inspiration and wings to the Slavic people so they could create their unique culture and rank themselves among the European and world best authors. This alphabet served as the base for the Golden Age of Simeon during which Chernorizets Hrabar, Yoan Ekzarh and Constantine Preslavski worked, whose works compete with the best even now. Many cultural monuments created by Bulgarian rulers remained not only within the boundaries of the Bulgarian state but outside them. Let us not forget the deeds of Paysiy Hilendarski who succeeded with his works to revive the specific Bulgarian features with the Bulgarians. Sophroniy Vrachanski, Peter Beron and many other authors of Bulgarian literature left their authentic marks on the Bulgarian culture during the times of foreign oppression.

In the XIX century our common sense of culture experienced its Renaissance united by the idea for national ideology. These were the times of authors like the Boyana artist, Lyuben Karavelov, Hristo Botev, Ivan Vazov, Georgi S. Rakovski and many others. They were individuals of big creative biographies of historic importance for the whole of Europe. The XXth century was also rich in artistic achievements which ranked us well among the best of the world. In literature we could mention the names of Peyo Yavorov, Pencho Slaveykov, Emiliyan Stanev, Yordan Radichkov; in music – Petko Staynov, Pancho Vladigerov; in arts – Vladimir Dimitrov – Maystora, Markvichka; in theatre – Zorka Yordanova, Boris Arabov... There have been too many other Bulgarian achievements in Europe and the rest of the world. These lists are far from being exhaustive because there are too many Bulgarian cultural successes which can become a proud part of the European, Slavic and global art stage. Bulgaria is among the three states in Europe which have the largest number of archeological monuments. The other two are Greece and Italy. All research works carried out recently have shown that the interest in cultural and historic tourism has been increasing at very high rates and it is preferred both by local Bulgarian and foreign tourists. Cultural tourism ranks third among the various types of tourism which Bulgaria promotes to the world. Bulgaria is a state of ancient history and very rich culture which has given much not only to the European continent and the Slavic world but also to the whole of the world. There is too much to say and write about Bulgarian cultural achievements but the most important is always to remember them and know that “we also have given something to the world”.

Keywords: national Slavic cultures, Europe, the world, cultural tourism, cultural and historic heritage.

БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА КАТО ЧАСТ ОТ СЛAVЯНСКОТО КУЛТУРНО ПРОСТРАНСТВО В ЕВРОПА И СВЕТА

България е една страна с много богата история и култура, съществуваща векове наред. Българският народ е дал толкова много на културната история не само на Европа и славянството, но и на целия свят. Не само защото българската държава се е простирала на големи територии на стария континент, но и защото много българи напускат пределите ѝ и се отправят към други страни в целия свят и по този начин те пренасят и част от българската култура заедно с тях.

Какво е българската култура? Какво съдържа тя в себе си? Това го знае всеки един здраво мислещ българин, а и много хора по света. В продължение на много години българите се развиват като народ, развиват своя държава, свои ценности и своя идентична култура. Добре развити са българските фолклор, кино, театър, изкуство, архитектура.

Българите са носители на голяма култура. На първо място нашият принос в световната култура е фолклорът. Той е толкова самобитен, богат и живописен, че всеки, който е видял наше хоро, чул наша песен или

приказка е бил поразен от тяхната красота и дълбока мъдрост. Българските танцови и песенни ансамбли имат огромен успех тъкмо заради истинската, неподправена самобитност на нашия фолклор, който е различен от другите народи.

Никой от нас не може да забрави славянската азбука създадена от братята Кирил и Методий. Това дава лице и криле на славянството, за да твори уникална култура и да се сравнява с европейски и световни творци. Именно тази азбука е в основата на Златния век на Симеон, където са творили Черноризец Храбър, Йоан Екзарх и Константин Преславски, чиито творби и до днес не отстъпват по нищо на много други. По времето на Симеон са се развили също така изкуството и архитектурата. Много културни паметници, създадени от българските владетели, са останали не само в пределите на българската държава, но и извън тях.

Да не забравяме и делото на Паисий Хилендарски, който със своето творчество успява да възроди българското у българите.

Софроний Врачански, Петър Берон и много други творци на българската книжнина са оставили своя отпечатък върху българската култура през вековете на робство.

През XIX век културното ни съзнание изживява своя ренесанс, обединено от идеята за национална идеология. Това е времето на творци като Боянския майстор, Любен Каравелов, Христо Ботев, Иван Вазов, Георги С. Раковски и много други. Те са личности с големи творчески и исторически биографии, чието дело е европейско по значението си. XX век също е богат на художествени постижения, които ни отреждат достойно място в света. В литературата могат да се посочат имената на Пейо Яворов, Пенчо Славейков, Емилиян Станев, Йордан Радичков; в музиката Петко Стайнов, Панчо Владигеров; в изобразителното изкуство – Владимир Димитров – Майстора, Мърквичка; в театъра – Зорка Йорданова, Борис Арабов... През 20-то столетие също голямо развитие има и българското кино. Шедьоври в българското кино са «Време разделно», «Козият рог», «На всеки километър», Стефан Данаилов с ролята си в «Октопод» също показва на света възможностите на българите. Още много са българските подвизи в Европа и света. Тези списъци са съвсем условни, защото многобройни са българските културни завоевания, които с достойнство могат да бъдат част от европейската, славянска и световна арт сцена.

България притежава чудесни певчески гласове, шестващи по световните сцени. Борис Христов, Николай Гяуров, Никола Гюзелев, Гена Димитрова, Райна Кабаиванска са все големи оперни имена, които представят нашата родина и нейните творчески възможности из целия свят. Да не забравяме и Валя Балканска, чийто глас лети в космоса в изпълнение на една от на хубавите български народни песни «Излял е Делю Хайдутин» наред с песните на световно известни изпълнители.

България е страна с вековна история и също толкова богата култура, дала много не само на европейския континент, славянството, но и на целия свят. За българските културни подвизи може да се говори и пише много, но най-важното е те никога да не се забравят и да се знае, че «и ний сме дали нещо на света».

Многообразието на културите е неотменна част от нашата действителност и трябва да бъде уважавано, съхранявано и предавано на идните поколения. Без знак, без следа от миналото не може да има поука за настоящето и няма водеща нишка, по която да си осигурим по-мирно и устойчиво бъдеще. В днешния глобализиращ се свят за нас е важно да се обърнем към културното наследство, защото то играе важна роля за съхраняване на националната идентичност и е средство за разбирателство и диалог. «Аз преоткрих миналото, за да видя красотата на бъдещето», казва френският писател Луи Арагон. България е наследила културно-исторически ценности, традиции и обичаи на седем велики цивилизации, всяка от които е оставила своя отпечатък върху нашите земи. Девет български паметници са в престижния списък на световното наследство на ЮНЕСКО, което е признание за универсалната им стойност. Обектите на световно наследство са символ на влияние на различни култури, на различни истории, на пластове на цивилизации. Те трябва да насърчават международното сътрудничество и да са пример за сближаване между културите. Когато познаваме своята история и своето наследство, ние сме по-толерантни към останалите, чувстваме се повече граждани на света и заедно с това много повече българи. Когато познаваме своето наследство, ние сме много повече граждани на света.

България е сред трите страни в Европа с най-много археологически паметници. Другите две са Гърция и Италия. Всички изследвания през последните години показват,

че интересът към културно-историческия туризъм се засилва с много високи темпове, той е сред предпочитанията и сред българите, и сред чужденците.

Културният туризъм заема трето място сред различните видове туризъм, които България промоцира пред света. Именно той е сред аргументите, с които в последните няколко години се ангажира все по-настоятелно българското общество и туристическата индустрия. Въпросите, свързани с това как съхраняваме културното наследство и околната среда, са част от публичните проблеми, които десетки български градове решават в желанието да бъдат част от европейското културно многообразие. В този смисъл, връзката между популяризирането им и включването им в картата на българския културен туризъм, е продължение на голямата тема за съхранението и рекламирането на културното наследство.

Кои са градовете, които заемат важно място в българската национална история и имат запазено културно-историческо наследство като необходим потенциал за развитие на културния туризъм? Кои са градовете, съхранили ценни паметници на културата с национално значение? Кои са градовете, в които културното наследство се популяризира чрез туристически маршрути, културни събития и автентични атракции? Как тези градове са запазили и съхранили до днес легендите, фолклора, обичаите, характерни за региона?

Отговорите на тези въпроси се съдържат в част от реалните факти, с които българската култура и туризъм защитават постигането на основната цел: как да се съхранят най-ценните, знаковите културно-исторически паметници у нас; как да се подкрепят и усъвършенстват нормативната база в областта на опазването на културно-историческото наследство, националната информационно-комуникационна система на музеите и инвестициите в проучването и защитата на кул-

турните ресурси. И най-трудният отговор: как използването им в развитието на културния туризъм да гарантира запазване на наследството в градовете с мисълта, че то е най-ценния източник за разнообразието на туристическия продукт.

Резерватът «Старинен Пловдив» е запазена марка за един от най-старите европейски градове. Съхраняването на живата памет и традициите, на материалните и нематериалните обекти на културно-историческото наследство на града не е достатъчно, ако не се вписва в неговия цялостен облик и развитие. Културното наследство, архитектурните факти, монументалното изкуство, културните събития, градската среда като цяло определят уникалността на съвременните градове. Привидно еднакви в своята динамика и космополитност, «лицата» им са ясно разпознаваеми, с персонализирани «послания» към хората, които ги избират за живот, работа и пътуване. Запазването и популяризирането на културното наследство в града обаче, създава неповторимата атмосфера и легендите, които привличат туристите по света. Извън икономическите центрове на мегаполисите и бизнес атмосферата на финансовото сити, всеки голям град има своята запазена стара част, своята историческа зона, своята старинна улица, където историята и културата връщат посетителите назад към миналото. Там с факти, традиции, обичаи, а често и с атракции и бутафория градът доказва откъде тръгват корените му и кои са били основателите му. Тези места са задължителна част от туристическите маршрути и между бизнеса и развлечението – о ще едно доказателство за силата на културното наследство. Пример за това са туристическите тълпи, които посещават тези места в Париж, Лондон, Рим, Мадрид, Ню Йорк, Прага, Шанхай, Берлин, Бразилия, Тунис, Загреб и др. Защо все повече и все по-често градовете експлоатират своето културно наследство в привличане-

то на образовани, интелигентни и любопитни туристи? Профилът на потребителите на културния туризъм ги определя като нестандартни и претенциозни личности, като по-интелигентни и по-платежоспособни туристи. Те са публиката, която «търси» миналото като образ и преживява спомените като градска реалност, видима именно чрез културното наследство. «Индивидуалните представи за миналото се създават и поддържат в рамките на конкретна общност. Споменът за миналото не предава и не пресъздава реалния факт, а постепенно формира определени образи и стереотипи, които стават общи за колектива на базата на общото преживяно. По този начин се създава съответната «рамка», която отразява паметта на индивидите. Така структурирана, своеобразната колективна памет предпоставя изявите на индивидуалната памет, доколкото всеки човек е член на определена група. Спомените трябва да бъдат пространствено и времево ситуирани, за да се съхрани миналото като образ в общественото съзнание». Доказателство за това как се съхранява миналото и как се популяризира професионално културното наследство на България са някои успешни български примери в градовете Русе, Велико Търново, Трявна, Асеновград, Белоградчик, Златоград и Банско. Тези градове са известни със своята история, традиции и постоянство в усилията да ги съхранят и опазят във време на урбанизация и модернизация. Христоматийни са примерите от запазеното им градско наследство, днес в основата на културния туризъм, десетилетия преди той да бъде идентифициран с някои от най-интересните български градове. Античният амфитеатър и архитектурният резерват «Старинен Пловдив» (в град Пловдив); крепостта «Царевец» и архитектурните шедеври на Кольо Фичето (във град Велико Търново); Доходното здание и «Сексагинта Приста» (в град Русе); прочутата църква «Свети Архангел Михаил»

и Даскаловата къща (в град Трявна); Асеновата крепост и Синята (Етнографската) къща (в град Асеновград); крепостта «Калето» и природния скален феномен (в град Белоградчик); най-старата църква в Родопите «Успение Богородично» и сградата на най-старата поща в България (в град Златоград); възрожденската архитектура и Веляновата къща (в град Банско), са само една малка част от запазените марки на тези градове.

Културно-историческото ни наследство, създавано и трупано през вековете, е нашият най-добър образ пред Европа и света. Това е истинското богатство, с което разполага цялото общество. То трябва да бъде оценявано, преоткривано, използвано в най-добрия смисъл на думата, да бъде защитено, да бъдат насърчавани инвестициите в него, които ще се върнат многократно.

Живеем в бурно и тревожно време на радикални промени във всички сфери от живота на обществото. Макар и мъчително човечеството се опитва да даде отговор на лавинообразно настъпващи, провокиращи творческата му зрялост въпроси. Много от тях прекрочват границата на интелектуалното предизвикателство и засягат все по-определено собственото му оцеляване. По всичко личи, че сме в динамичното русло на радикален цивилизационен преход с далеч непредизвестен край. Какъв ще бъде нашият избор – към нов подем или упадък, зависи само от способността на човечеството, разделяно от множество национални, етнокултурни, религиозни, икономически, а и чисто психологически бариери, да заживее най-после заедно, в единството на своето многообразие. Само съхранявайки всичко градивно и непреходно, положено във фундамента на историческия прогрес, само хармонично обвързвайки в нова универсална философия на съжителство богатствата на всички кръгове на цивилизацията, то би могло да открие и отстои верния път. Вежливостта и възпитани-

ето замениха душевността. А най-ужасното е, че цивилизацията изпреварва хуманизма. Човешкият мозък изпреварва душата. Този преход поставя своите тревожни въпроси и пред славянските страни и народи. Тяхната многовековна култура е един от основните потоци на съвременната цивилизация. Изворите му, бликащи от най-високите върхове на научната мисъл, на художественото творчество и на техническия прогрес, вече две хилядолетия подхранват творческото дръзновение на човешкия род, неутолимата му жажда за знания, мечтите му за справедлив и хармоничен свят.

В своя неравен исторически път славянските народи са познали и величието на възхода и трагизма на робството и разрухата. Никога обаче те не са губили живеца на своята стойкост, духовността. Именно в нейното непреходно озарение се крият корените и преклонението на славяните пред свободата и справедливостта, и неизменната им съпричастност към прогреса. Това обяснява и защо още от момента, когато Кирил и Методий съставят и разпространяват славянската писменост, идеите им за равнопоставеност на всички народи, на техните езици, традиции и вероизповедания в рамките на една открита за съпричастие, универсална култура, бележат цивилизационното съзряване на «стария континент». Тук се крие и причината двамата православни братя да бъдат канонизирани и от римокатолическата църква за «духовни патрони на Европа». Известният руски учен академик Дмитрий Лихачов – може би най-добрият познавач на Кирило-Методиевото дело и на старобългарската в едно от изследванията си от края на 70-те години на XX век нарече България «държава на духа». Четири десетилетия по-рано подобна, почти идентична оценка е дадена от Жюл Ромен, председател на Международната федерация на ПЕН-клубовете и фигура със значителен авторитет сред интелектуалния елит на Европа, който нарича България «оазис на духа». Такава без-

пристрастна оценка показва, че в българската култура има нещо трайно и непреходна, което съставлява нейната най-дълбока същност – вековна културна традиция, неподвластна на идеологически и политически обрати.

Експерти от парижкия Лувър след посещение на Бачковската света обител през 2001 година включиха костницата в списъка на обектите с най-голямо значение за средновековната стенопис (Манастирът вече е вписан в «Златната книга на Лувъра». Това е институцията, която предлага кои паметници на културата минават под егидата на ЮНЕСКО). Техен автор вероятно е най-легендарният майстор на зрялото средновековие Йоан Иверопулос. Изображенията впечатлили експертите на Лувъра с лекотата на изпълнението, ясни тонове и звучен колорит. Фигурите са изписани на един дух, внушителни и изтънчени, те са перфектен пример на средновековната монументална живопис. България е на второ място на Балканите по закриляни от ЮНЕСКО паметници на културата. В България обектите са 9. През 1979 година са признати Мадарският конник, Боянската църква, Ивановските скални църкви, Казанлъшката тракийска гробница, през 1983 година – национален парк «Пирин», Античен град Несебър, езеро Сребърна, Рилски манастир (обратно наречен от испанският проф. Алберто Принсипе «Библията на славянството»), през 1985 година – Свещарската тракийска гробница.

Всичко това дава сериозни основания, че славянството ще съумее и днес, през XXI хилядолетие да отговори по достойнство на такива сложни въпроси, като:

1. Какво е мястото на славянските култури в този процес?
2. Какво от своето интелектуално наследство ще вплетат те в него?
3. По какъв начин ще защитят своето присъствие като един от ферментите на качествено новия етап на духовно съзряване?

4. Какъв ще бъде специфичният принос на славянските народи за единението на демократична Европа и за повече сигурност и справедливост в света на XXI век?

Да се разчита обаче на «автоматизъм» в успешното полагане на този нов зрелостен изпит на историята би било, най-малкото лекомислено. Ето защо славянските народи се нуждаят отново от духовно единение в концептуалното осмисляне на прехода и творческа дифузия на идеи и опит за избистряне на верните отговори. Редом с това обаче, ако се отчитат тенденциите към унификация на цивилизацията, тяхната нова културна взаимност налага и нова откритост към другите етнокултурни общности. Тя изисква действено отрицание на всичко, което възпроизвежда имперски амбиции и подяжда мирогледната откритост на нашия колкото взаимнозависим, толкова многообразен свят.

Само градивната обществена позиция на българската интелигенция може да осигури

намирането на верни отговори за светло национално бъдеще. Само със съпричастието на неправителствените структури на гражданското общество могат да се обезпечат необходимото доверие и ефективното духовно съпричастие между славянските народи в Европа и света като цяло.

Трябва да се стремим към изграждане и утвърждаване на нови мостове между националните славянски култури, да дадем нашия, български и славянски принос за една нова цивилизованост на човешкото съжителство на планетата Земя. Без следите от миналото няма светло бъдеще. Когато познаваме своето наследство, ние сме много повече граждани на света.

В заключение бих искал да цитирам думите на Никита Сергеевич Михалков, известен руски режисьор, сценарист, актьор и продуцент: «Славянството и православието са спасението на Европа».

Литература

1. Грозева М. Представяне на недвижимото културно-историческо наследство на България под формата на културно-исторически оси // Алтернативи за развитие на съвременния туризъм: сб. – Варна: Наука и икономика – ИУ – Варна, 2010.
2. Дворник Ф. Славяните в европейската история и цивилизация. – С., 2001.
3. Джурова А. Хиляда години българска ръкописна книга. – С., 1981.
4. Джурова А. Въведение в славянската кодикология. Византийският кодекс и рецепцията между славяните. – С., 1997.
5. Джурова А. В света на ръкописите. – С., 2007.
6. Нешков М. и кол. Въведение в туризма. – Варна: Наука и изкуство, ИУ – Варна, 2007.

Literatura

1. Grozeva M. Predstavjane na nedvizhimoto kulturno-istorichesko nasledstvo na Bŭlgarija pod formatata na kulturno-istoricheski osi // Alternativi za razvitie na sŭvremennija turizŭm: sb. – Varna: Nauka i ikonomika – IU – Varna, 2010.
2. Dvornik F. Slavjanite v evropejskata istorija i civilizacija. – S., 2001.
3. Dzhurova A. Hiljada godini bŭlgarska rŭkopisna kniga. – S., 1981.
4. Dzhurova A. Vŭvedenie v slavjanskata kodikologija. Vizantijskijat kodeks i recepcijata mezhdu slavjanite. – S., 1997.
5. Dzhurova A. V sveta na rŭkopisite. – S., 2007.
6. Neshkov M. i kolektiv. Vŭvedenie v turizma. – Varna: Nauka i izkustvo, IU – Varna, 2007.